

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS JULKISTEN ELINTARVIKE- JA RUOKA- PALVELUHANKINTOJEN ARVIINTIPERUSTEISTA (YMPÄRISTÖMYÖNTEISET VILJELYTAVAT, ELINTARVIKETURVALLISUUTTA JA ELÄINTEN HYVINVOINTIA EDISTÄVÄT TUOTANTO-OLOSUHTEET)

Valtioneuvoston tavoite

Julkisten elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen kriteerejä koskevan Valtioneuvoston periaatepäätöksen tavoitteena on ohjeistaa julkisissa elintarvike- ja ruokapalveluissa sellaisiin hankintoihin, joiden tuottamisessa on noudatettu hyviä tuotantotapoja. Tuotanto-olosuhteissa otetaan tehostetusti huomioon mm. pellon hyvät viljelymenetelmät, ravinteiden kierrätys, tarpeen mukainen kasvinsuojelu ja eläinten hyvinvointi ja terveys sekä elintarviketurvallisuus.

Periaatepäätös tukee pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman tavoitteita parantaa suomalaisen ruuantuotannon kilpailukykyä. Se täydentää muita, julkisiin elintarvikehankintoihin liittyviä strategioita.

Valtioneuvoston periaatteet

Valtioneuvosto edellyttää, että julkisissa elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa tavoitellaan korkeaa laatua ja kokonaistaloudellista kestävyyttä. Tähän päästään vaati-
malla hankinnoissa sellaisten elintarvikkeiden ja ruokapalveluiden käyttöä, jotka on tuotettu ympäristön kannalta hyvillä viljely- ja tuotantomenetelmillä ja eläinten hyvinvointia ja elintarviketurvallisuutta edistäväillä tavoilla.

Hankintayksiköt voivat asettaa erilaisia vaatimuksia tarjoajien ohella myös itse hankinnan kohteelle eli elintarvikkeille. Edellytyksenä on kuitenkin, että asetetut vaatimukset liittyvät hankintaan ja niillä on merkitystä tarjousten vertailussa. Vaatimuksilla ei saa perusteettomasti rajoittaa kilpailua eikä niillä saa pyrkiä suosimaan tai syrjimään ketään tarjoajaa. Vertailun perusteet ja kriteerit esitetään tarjouspyynnössä.

Yksityiskohtaisia tuoteryhmittäisiä kriteereitä voidaan esittää ainakin seuraaville elintarvikkeen ominaisuuksille: tuoreus, tasalaatuisuus, jäljitettävyyden, suola- ja rasvapitoisuus, luomu, bakteerien määrä ja turvallisuus. Tuotteille on mahdollista käyttää myös muita, tarjoajien syrjimättömyyden huomioivia kriteereitä, kuten prosessi, toimitusaika, hävikin hallinta, jalostettujen tuotteiden raaka-aineiden alkuperätieto ja ravitsemussuosituksen mukaisuus.

Edellä mainitut kriteerit voivat sisältää esimerkiksi seuraavia näkökohtia, joita voidaan tilanteen ja harkinnan mukaan hyödyntää hankintamenettelyissä:

- julkisissa keittiöissä hankitaan ensisijaisesti luonnonmukaisesti tuotettua maitoa
- marjojen ja vihannesten alkuperämaa ja viljelytila/keräilyalue ilmoitetaan ja ne on voitava käyttää kuumentamatta
- viljatuotteissa raaka-aineen alkuperämaa ja tuotteen jalostusmaa ilmoitetaan
- pestyn perunan alkuperä, viljelytila ja tuotantotapa ilmoitetaan

- maito-, liha- sekä kananmunatuotteiden salmonella- ja lääkejäämävapaus perustuu seurantaan ja todentavaan valvontajärjestelmään
- sioilla on saparo sekä tilaa enemmän kuin tietty vaadittu neliömäärä/lihasika
- siipikarjasta saatavat tuotteet ovat peräisin tiloilta, joilla nokkia ei katkaista
- kalan alkuperämaa ilmoitetaan ja onko se luonnonkala/kasvatettu tai vastuullisella tavalla pyydetty

Perinteisten hankintojen lisäksi tulee hallitusohjelman mukaisesti edistää innovatiivisia julkisia hankintoja. Ne toteutetaan tiiviissä vuoropuhelussa tilaajan, tuottajan ja sidosryhmien kanssa, ja niillä haetaan esimerkiksi tuotannon tehostamista tai tuotteen hiilijalanjäljen tai elinkaarisen ympäristövaikutuksen tai kokonaiskustannusten alentamista. Kilpailukykyä lisäävät innovaatiot voivat liittyä myös muihin tekijöihin. Esimerkkejä tällaisesta ovat muun muassa uusiutuvien energialähteiden käyttö tuotannossa, agro-ekologisten symbioosien edistäminen, talouskalana vajaahyödynnettyjen kalojen tuotteistaminen tai kotimaisten kasviproteiinien kehittäminen ja käyttö elintarviketuotteissa.

Valtioneuvosto suosittelee, että myös kaikki muut julkiset hankintayksiköt sekä valtion omistusohjauksen piirissä olevat yritykset noudattavat edellä mainittuja periaatteita ja tavoitteita.

Valtioneuvosto on 30.12.2015 päättänyt, että tietyt edellisen hallituksen strategiset linjaukset jäävät voimaan. Näihin kuuluvat vuonna 2013 hyväksytyt periaatepäätökset luomualan kehittämisohjelmaksi ja luomualan kehittämisen tavoitteiksi vuoteen 2020 sekä lähiruokaohjelmaksi ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteiksi vuoteen 2020. Niiden mukaisesti on edelleen ajankohtaista kannustaa kuntia ja maakuntia kasvattamaan tuoreuteen ja laatuun perustuvan lähiruuan ja luomuruuan osuutta hankinnoissaan. Asiaan liittyy myös vuonna 2013 tehdyt periaatepäätökset kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisujen) edistämisestä julkisissa hankinnoissa sekä Kestävästä kulutuksesta ja tuotannosta ”Vähemmästä viisaammin”. Tavoitteeksi on esimerkiksi asetettu, että julkisissa keittiöissä tarjotusta ruoasta 20 prosenttia on luomua vuoteen 2020 mennessä. Erityisesti pyritään kasvattamaan luonnonmukaisesti tuotetun maidon osuutta julkisissa hankinnoissa.

Toimenpiteet selonteon tavoitteiden edistämiseksi

Perustetaan hanke laatimaan käytännön hankintaopas kriteerien soveltamisesta. Opas laaditaan osana kestävän kehityksen kokonaisuutta ottaen huomioon jo tehdyt ohjeistukset mukaan lukien ravitsemussuosituksiset. Kannustetaan esimerkiksi eläinten laatu-kriteereistä kertovan merkin suunnitteluun ja käyttöönottoon.

Parannetaan elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen suunnitelmallisuutta. Tähän liittyy myös markkinakartoitusten tekeminen ja vuoropuhelu mahdollisten toimittajien kanssa ennen hankinnan aloittamista.

Elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen tekeminen tässä esitettyjen kriteerien perusteella edellyttää pitkäjänteistä ja strategista hankintojen suunnittelua, ruokapalvelun (mukaan lukien ruokalistasuunnittelu) kehittämistä tuote- ja sesonkilähtöisesti, laaja-alaista hankintaosaamista sekä poliittisen ja virkamiesjohdon tukea käytännön hankintatoiminnalle.

Valtioneuvosto kannustaa kuntia ja maakuntia sisällyttämään palvelu- tai hankintastrategioihinsa tavoitteet ja periaatteet, jotka edistävät ympäristön kannalta hyvien viljelytapojen ja eläinten hyvinvointia ja terveyttä edistävien tuotanto-olosuhteiden huomioon ottamista hankinnoissa.

Vaikutusten arviointi

Ympäristövaikutukset

Asettamalla julkisiin hankintoihin ympäristöön ja eläinten hyvinvointiin sekä terveyteen liittyviä tavoitteita pystytään edistämään uusien ratkaisujen kehittämistä ja luomaan uusia markkinoita.

Ympäristön kannalta hyvät viljelymenetelmät vähentävät vesistöjen ja pohjavesien ravinnekuormitusta ja eroosiota sekä kasvinsuojeluainejäämiä maaperässä ja vesistöissä. Tuotantopanosten tarkka käyttö ja ravinteiden kierrätys säästää rajallisia luonnonvaroja.

Euroopan Unionin komissio on teettänyt tutkimuksen, jossa on arvioitu ympäristönäkökohtien vaikutuksia hankinnoista aiheutuviin kokonaiskustannuksiin ja kasvihuonekaasupäästöihin. Rahallinen säästö seitsemän edistyneimmän Euroopan unionin -jäsenmaan kymmenessä tärkeimmässä tuoteryhmässä arvioitiin keskimäärin yhdeksi prosentiksi ja kasvihuonekaasujen määrä väheni enimmillään 25 prosenttia.

Taloudelliset vaikutukset

Käytännön kokemusten mukaan uudet, laadukkaammat ratkaisut eivät ole välttämättä kalliimpia kuin jo markkinoilla olevat, erityisesti jos otetaan huomioon käytön aikaiset ja elinkaarikustannukset. Lisäksi uusia ratkaisuja, toimintatapoja ja teknologiaa hyödyntämällä voidaan parantaa julkisten palvelujen tuottavuutta ja laatua sekä yleistä hyväksyttävyyttä.

Hankintojen pitkäjänteinen suunnittelu sekä ympäristön kannalta hyvien viljelytapojen ja eläinten hyvinvointia edistävien tuotanto-olosuhteiden vaatiminen ja kehittäminen yhteistyössä markkinoiden kanssa parantaa julkisten organisaatioiden valmiuksia vastata tulevaisuudessa hyvinvoinnin turvaamiseen sekä ympäristömuutoksiin ja luonnonvarojen riittävyyteen liittyviin haasteisiin. Ympäristön kannalta hyviin viljelytapoihin ja eläinten hyvinvointia edistäviin tuotanto-olosuhteisiin liittyvien hankintatavoitteiden asettamisella on positiivista merkitystä myös aluetalouteen.

Periaatepäätöksen toimenpiteet toteutetaan valtioneuvoston hyväksymien määräraha-kehysten ja eduskunnan myöntämien määrärahojen puitteissa.

Yritysvaikutukset

Valtioneuvoston periaatepäätöksen toteutumisen seurauksena ruokaketjuun saadaan merkittävä lisäpanostus.

Suorien vaikutusten lisäksi julkisen sektorin hankinnoilla on yrityksille myös välillisiä vaikutuksia esimerkiksi luotettavina referensseinä.

Julkiset hankinnat luovat myös alueen pienille tuottajille uusia mahdollisuuksia ja työllisyyttä, mikä puolestaan kasvattaa verotuloja. Innovatiivisia ratkaisuja edelläkävijöinä hyödyntävät kunnat parantavat vetovoimaisuuttaan ja vahvistavat maatalouden aluetaloudellista merkitystä.

Terveysvaikutukset

Julkisissa elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa tulee muistaa joukkoruokailun keskeinen rooli osana suomalaista ruokakulttuuria ja sen merkitys terveyden, työvireyden ja yleisen hyvinvoinnin ylläpitäjänä. Tästä syystä julkisten hankintojen ravitsemuslaatu tulee ottaa huomioon ravitsemussuosituksen kriteerien mukaisesti.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen vahva seuranta

Kukin hallinnonala ottaa huomioon periaatepäätöksen tavoitteet ja toimenpiteet toimialavastuun mukaisesti läpäisyperiaatteella.

Biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen **ministerityöryhmä** arvioi periaatepäätöksen toteutumista säännöllisesti. Arviointien yhteydessä ministeriryhmä antaa tarvittaessa suosituksia päätöksen toimeenpanon parantamiseksi.

Arvioinnin pohjaksi maa- ja metsätalousministeriö teettää kyselyn valtion hankintayksiköille ja kunnille periaatepäätöksen mukaisten kriteerien käytöstä vuonna 2018. Samaa tarkoitusta varten valitaan myös 3 pilottikohdetta, joissa seurataan elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen muuttumista lähivuosina.

Periaatepäätöksestä viestitään aktiivisesti valtion hankinnoista vastaaville organisaatioille ja muille julkisille hankintayksiköille sekä erilaisissa maatalous- ja ympäristöhallintojen järjestämissä tilaisuuksissa.